

The Relation of Ḥanafī-Māturīdī Kalām System with Sufism in the Early Period (PhD. Dissertation)**Yunus Eraslan *****Abstract**

In the historical process, the science of Kalām has become more interacted with the two disciplines. The first is philosophy and the other is Sufism. Its relationship with both disciplines has been a decisive factor in shaping the agenda and interest of the Kalām in favour of the disciplines in question. Therefore, when trying to determine the historical trajectory of Kalām science, it is necessary to consider its relationship and interaction with these disciplines. Here, taking into consideration the perspectives of Sufis and Sufis will provide a better holistic point of view on the concept of Ahl al-Sunna in order to understand the thought structures of both Ash'arī and Ḥanafī-Māturīdī kalām systems. In this context, the relationship between Ḥanafī- Māturīdī kalām system from the early periods to zuhd and Sufism has been important in terms of shedding light on modern times for the early periods.

Because in the early stages of Islamic thought, a scholar had multiple qualities in a process where disciplines were not yet divided into sections, in modern times it is necessary to look at them from a holistic perspective without longing for a certain pattern of thought. In this context, the most victimized from the reductive and discriminatory point of view of modern times are Māturīdī and the thought structure devoted to it. On the one hand, while trying to get closer to the rationalism of Mu'tazila through *Kitāb al-Tawḥīd*, on the one hand, al-Māturīdī and his thought structure were turned into a guarantee of the legitimacy of Sufism and Sufis. The point to be mentioned in particular is the distance between Sufism and Ḥanafī-Māturīdī theologians' views on inspiration. Therefore he and his thought system have been sacrificed from the context of his time and sacrificed to construction activity in line with the needs of modern times. In this case, starting

* Dr., Turkey Ministry of National Education, Gaziantep, Turkey

Dr. Millî Eğitim Bakanlığı, Gaziantep

aslanyunus@hotmail.com ORCID 0000-0003-2439-1950

Types: Summaries of Doctoral Dissertations

Received: 26 June 2019

Accepted: 31 July 2019

Published: 31 July 2019

Cite as: Yunus Eraslan, "The Relation of Ḥanafī-Māturīdī Kalām System with Sufism in the Early Period (PhD. Dissertation)", *ULUM* 2/1 (July 2019): 193-196, <https://doi.org/10.5281/zenodo.3355754>

from Abū Ḥanīfa, it is necessary to look at the Holistic-Sufism relationship from a holistic point of view by evaluating the Ḥanafī-Māturīdī kalām system in its own time and context. Starting from the historical background and background of the issue, the study of Kalām and Sufism in terms of topics of interest leads us to different conclusions from the building activities of modern times.

In these factors, the relationship between the Ḥanafī-Māturīdī kalām system and Sufism in the early period (h. V. Century) was tried to be evaluated in its own time and context. It should be noted that the aim of this study (*The Relation of Ḥanafī- Māturīdī Kalām System with Sufism in the Early Period*, PhD Thesis, Gaziantep University Institute of Social Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Gaziantep, Turkey, 2019) is not to introduce the Ḥanafī-Māturīdī theologians, especially Abū Ḥanīfa and al-Māturīdī, to a sufi-style as opposed to the rational identity assigned to them. On the contrary by positioning the Ḥanafī-Māturīdī Kalām system somewhere in the middle of rational and mystical poles, it is to reveal its distance to both poles.

In this context, our study consists of four chapters. In the first chapter, the common aspects of the theological and sufi movements which are present in the Ḥanafī-Māturīdī culture basin are tried to be put forward by referring to the historical background of the issue. However, no Sufi movement and formation have been considered as the equivalent and projection of the Ḥanafī- Māturīdī kalām system in Sufism. Anyway, evaluating both the Ḥanafī-Māturīdī kalām system and any Sufi school as branches of the same mentality in different disciplines and the equivalent of each other does not benefit from repeating the misconceptions that have fallen into the perspective of modern times.

In the second part, the issue has been cross-evaluated in terms of the subjects of interest of both disciplines in the context of theology and the most important subject of Sufism. In particular, in the subjects of Sufism, the competencies of the Ḥanafī-Māturīdī theologians, and especially their mastery of Sufism, have been emphasized. In the third chapter, the subjects of prophethood in which the relationship between theology and Sufism are put forward have been discussed in the context of sainthood, inspiration, ismah and dignity (al-Karamat). In this section, it is seen that the criticisms of Ḥanafī-Māturīdī theological system are aimed more at Shiite-Bātinī thought than Sufism and sufi. In the fourth chapter, the most important subject of early theological science of esmâ and ahkâm issues have been evaluated in terms of kalām and Sufism and the social dimension of the issue has been tried to be put forward.

In the conclusion part, it is emphasized that it is difficult to define the Ḥanafī-Māturīdī Kalām system as anti-Sufi or faraway from to Sufism, considering the mystical infrastructure and historical background of the region, although it is not engaged in a Sufi thought and lifestyle. In addition, the necessity of placing him in a conciliatory position in the middle of rational and mystical ends has been brought to the fore despite the pure rational role that was given to him in modern times.

Keywords

Kalām, The Ḥanafī-Māturīdī Kalām System, Abū Ḥanīfa, Māturīdī, Sufism, Prophethood, Faith

Erken Dönemde Hanefî-Mâtürîdî Kelâm Sisteminin Tasavvufla İlişkisi (Doktora Tezi)

Özet

Tarihi süreçte kelâm ilmi iki disiplinle daha çok etkileşim halinde olmuştur. Bunlardan birincisi felsefe diğeri ise tasavvuftur. Her iki disiplinle de ilişkisi kelâmın gündeminin ve ilgi alanının söz konusu disiplinler lehine şekillenmesinde belirleyici unsur olmuştur. Dolayısıyla kelâm ilminin tarihi süreçte yörüngesini tespit etmeye çalışırken söz konusu disiplinlerle ilişkisi ve etkileşiminin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Buna göre gerek Eş'arî gerekse Hanefî-Mâtürîdî kelâm sistemlerinin düşünce yapılarını anlamaya çalışırken tasavvuf ve sûflere bakış açılarını da göz önünde bulundurmak, Ehl-i sünnet kavramını anlama noktasında daha bütüncül bir bakış açısı sağlayacaktır. Bu bağlamda Hanefî-Mâtürîdî kelâm sisteminin erken dönemlerden itibaren zühd ve tasavvufla ilişkisi modern zamanlara ışık tutması bakımından önem arz etmektedir.

Zira İslam düşüncesinin erken dönemlerinde disiplinlerin henüz bölümlere ayrılmadığı bir süreçte bir âlimin birden çok nitelemelere sahip olması, modern dönemlerde onları belli bir düşünce kalıbına hasretmeden bütüncül bir perspektiften bakmayı gerektirmiştir. Bu bağlamda modern zamanların indirgemeci ve ayrıştırıcı bakış açısından en çok mağdur olan Mâtürîdî ve ona hasredilen düşünce yapısı olsa gerektir. Çünkü o ve ona nispet edilen düşünce yapısı bir yandan daha çok *Kitâbu't-Tevhîd* üzerinden Mutezile akılcılığına yaklaştırılmaya çalışılırken, diğer yandan da sûfîmeşreb bir şekle büründürülmek suretiyle tasavvuf ve sûflerin meşruiyet güvencesi haline getirilmiştir. Burada özellikle belirtilmesi gereken husus ise Hanefî-Mâtürîdî kelâmcılarının ilham konusundaki görüşlerinden yola çıkılarak tasavvufla arasına mesafe konulmasıdır. Dolayısıyla o ve temsil ettiği düşünce sistemi kendi zamanının bağlamından koparılmak suretiyle modern zamanların ihtiyaçları doğrultusunda bir inşa faaliyetine kurban edilmiştir. Bu durumda Ebû Hanîfe'den başlayarak Hanefî-Mâtürîdî kelâm sistemini kendi zamanında ve bağlamında değerlendirmek suretiyle, kelâm-tasavvuf ilişkisine bütüncül bir açıdan bakmak gerekmektedir. Meselenin tarihi arka planı ve alt yapısından başlayarak kelâm ve tasavvufun ilgi alanına giren konular açısından irdelenmesi bizi modern zamanların inşa faaliyetlerinden farklı sonuçlara götürmektedir.

Bu ve benzeri sâiklerden hareket ederek *Erken Dönemde Hanefî-Mâtürîdî Kelâm Sisteminin Tasavvufla İlişkisi* (Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2019) adlı bu tezde, erken dönemde (h. V. asıra kadar) Hanefî-Mâtürîdî kelâm sisteminin tasavvufla ilişkisi kendi zamanında ve bağlamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Şu hususun peşinen belirtilmesi gerekir ki, bu çalışmadaki amacımız başta Ebû Hanîfe ve Mâtürîdî olmak üzere Hanefî-Mâtürîdî kelâmcılarını kendilerine biçilen akılcı kimliğin aksine sûfîmeşreb bir kimliğe sokmak değildir. Bilakis Hanefî-Mâtürîdî kelâm sistemini akılcı ve mistik kutupların ortasında bir yerde konumlandırarak, her iki kutba da mesafesini ortaya koymaktır.

Bu bağlamda çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde meselenin tarihi arka planına değinmek suretiyle Hanefî-Mâtürîdî kültür havzasında varlık gösteren kelâmî ve tasavvufî hareketlerin ortak yanları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ancak burada hiçbir tasavvufî akım ve oluşum Hanefî-Mâtürîdî kelâm sisteminin tasavvuftaki karşılığı ve izdüşümü olarak değerlendirilmemiştir. Zaten gerek Hanefî-Mâtürîdî kelâm sistemini gerekse her hangi bir tasavvuf okulunu aynı zihniyetin farklı disiplinlerdeki şubeleri ve birbirlerinin karşılığı olarak değerlendirmek modern zamanlardaki bakış açısının içine düştüğü yanılgıları tekrar etmekten öte bir fayda sağlamaz. İkinci bölümde mesele kelâm ve tasavvufun en önemli konusu olan

ulûhiyyet bağlamında her iki disiplinin ilgi alanına giren konular açısından çapraz bir şekilde değerlendirilmiştir. Özellikle tasavvufun ilgi alanına giren konularda başta Mâtürîdî olmak üzere Hanefî-Mâtürîdî kelâm-cılarının yetkinlikleri ve tasavvufi konulara hâkimiyetlerine dikkat çekilmiştir. Üçüncü bölümde kelâm ve tasavvuf ilişkisinin en açık bir şekilde ortaya konulduğu nübüvvet konuları velayet, ilham, ismet ve keramet bağlamında ele alınmıştır. Bu bölümde Hanefî-Mâtürîdî kelâm sisteminin ilham konusundaki eleştirilerinin tasavvuf ve sûfîlerden daha çok Şîî-Bâtînî düşünceyi hedef aldığı görülmektedir. Dördüncü bölümde ise erken dönem kelâm ilminin en önemli konusu olan esmâ ve ahkâm konuları kelâm ve tasavvuf açısından değerlendirilerek meselenin sosyal boyutu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise erken dönem için konuşacak olursak, her ne kadar bir tasavvufî düşünce ve yaşam tarzına angaje olmasa da, bölgenin mistik alt yapısı ve tarihi art alanı göz önünde bulundurulduğunda Hanefî-Mâtürîdî kelâm sistemini tasavvuf karşıtı ya da tasavvufa karşı mesafeli olarak tanımlamanın zor olduğu vurgulanmıştır. Bunun yanında modern zamanlarda kendisine biçilen saf akılcı role karşın onu akılcı ve mistik uçların ortasında uzlaştırıcı bir konuma yerleştirmenin gerekliliği ön plana çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Kelâm, Hanefî-Mâtürîdî Kelâm Sistemi, Ebû Hanîfe, Mâtürîdî, Tasavvuf, Nübüvvet, İman